

Szállassy Noémi, Dénes Anna

Albánia – sasok, hegyek, szkipetárok országa – utazás a végletek között

2016. április 28. és május 6. között a kolozsvári BBTE Magyar Biológia és Ökológiai Intézete biogeográfiai terepgyakorlatot szervezett Albániában. A gyakorlat első-sorban a magiszteri képzésben résztvevő hallgatónak szolt, de részt vettek első- és másodéves egyetemisták, sőt régebben végzett hallgatók is. A vidám csapat 28 főből állt, három egyetemi tanár kíséretében. A mesteris hallgatók feladata az volt, hogy előre ki- osztott, alapos szakirodalmi felkészülés után a helyszínen mutassák be az Albániára leg- jellemzőbb biogeográfiai régiókat az ott élő növény- és állatfajok ismertetésével. A hall- gatókat a következő kutatócsoportokba osztottuk be: a növények tudorai, a puhatestűek kemény szívű vullatói és a csáprágósok és egyéb lábasok félelmet nem ismerő kutakodói, a vízi rovarokkal kacérkodók, a szárazföldi rovarokkal hetvenkedők, a békákat, teknősö- ket, kígyókat bővölők, az emlősökkel álmodók és a madarakkal suttogók. A kirándulás megálmodója, szervezője és kivitelezője Újvárosi Lujza egyetemi docens volt.

Kolozsvárról április 28-án reggel indultunk, első este Székelykevény szálltunk meg, abban a szerbiai faluban, ahová 1883-ban bukovinai székelyeket telepítettek (645 család- dot), és ahol nagy szeretettel, finom házi pálinkával és magyaros ételekkel fogadtak há- zigazdáink.

Másnap elsőként Európa legnagyobb kontinentális homoksvatagát látogattuk meg a Vajdaságban, a deliblái homokpusztát, amely erdőkkel és legelőkkel tarkított hull- lámos dombokból és hosszúra nyúló homokbuckákból áll. Ezen a néhol árvalányhaj- jal borított, néhol tüskés bozóttal fedett területen értékes növény- és állatfajokat talál- tunk rövid sétánk során: orchideákat: lila és fehér agárkosbort (*Orchis morio*), tarka kos- bort (*Neotinea tridentata*), liliumféléket, a szárazabb részeken tavaszi héricszet (*Adonis vernalis*), közönséges méreggyilokot (*Vincetoxicum hirundinaria*), mely nevét a neki tu- lajdonított méregellenes hatásáról kapta és törpe mandulát (*Prunus tenella*). Találkoz- tunk a medvelepkékhez tartozó Jakab lepkével (*Tyria jacobaeae*), párducfoltos araszoló- val (*Pseudopanthera macularia*) és bíborsávós araszolóval (*Lytrria purpuraria*), beazo- nosítottunk pár hullót: fűrgegyíkot, zöld- és homokigyíkot, megnéztük a csellópók hült helyét, azt a földbe fúrt függőleges üreget, ahonnan lesből hirtelen rohammal támad a fi- gyelmes pók. Sokat kerestük az erre az élőhelyre jellemző endémikus homoki kockás li- liomot (*Fritillaria degenaria*) és deliblái gyászbogarat (*Tentyria frywaldszkyi*), sajnos ke- vés sikerrel.

Tarka kosbor (fotó: Dénes Anna)

A Shkodra tó partja

Másnap érkezünk meg első albániai szálláshelyünkre, Orikumba, a Shkodra tó partjára, egy nagyon tiszta és civilizált sátorkempingbe. A Shkodra tó a Balkán-félsziget legnagyobb tava Albánia és Montenegró határvidékén. Ez a tó a fiatal Pliocénban alakult ki, északi partvonala tagolatlan, fokozatosan mélyülő mederrel, délen meredélyek szegélyezik. Vizét nagyrészt a Morača folyó szolgáltatja, emellett a Dinári-hegységből érkező felszín alatti karsztforrások táplálják. Az albán oldalon levő területet 2005 novemberében nyilvánították természetvédelmi területté. A Shkodrai-tavat a Ramsari Egyezmény keretében 1995 decemberében vették fel a nemzetközi vadvízi élőhelyek listájára. Rendkívül változatos élővilága van, jelentős az endémikus hal- és puhatestű faunája, de itt található Európa egyik leggazdagabb vízimadár-rezervátuma, mintegy 270 madárfajjal, köztük sirályok (*Laridae*), gémek (*Ardeidae*) és a kontinens egyik utolsó pelikánközsége (*Pelecanidae*).

A reggeli napfényben a tóparton frissen bújt kérészek és árvaszúnyogok estek áldozatul a pókok csapdájában furcsa kötéláncot lejtve. Fényképeztünk és fogtunk folyami szitakötőt (*Gomphus vulgatissimus*), mely általában áramló vizű folyók és patakok mentén látható, és csak ritkán jelenik meg tömegesen tiszta vizű tavakban. A tóparton mo-

Kérészek köteltánca (fotó: Újvárosi Lujza)

csári nőszirmot (*Iris pseudacorus*) és mocsári kosbort (*Orchis laxiflora*) is találtunk, de repkedtek itt madarak is (batlák, parti fecskék, nagy kócsagok, berki verebek) a tegzesek és szitakötők mellett.

Shkodra és környéke

Shkodra városában szembesültünk először a közlekedésben eluralkodó hihetetlen káosszal: itt mintha mindenki arra törekedne, hogy ne tartsa be a szabályokat. Ennek ellenére mégsem történnek balesetek, és bár többször előfordult, hogy a mi sávunkon szembe is jöttek biciklisek, járókelők, akik a legváratlanabb pillanatokban léptek le a járdáról, motorok és megnevezhetetlen járművek vágtak a busz elé, mégsem történt semmilyen negatív kimenetelű incidens, a közlekedők vigyáznak egymásra. Láttunk itt más furcsaságokat is: nagy képernyőjű modern TV-t reklámozó kirakat előtt népviseletbe öltözött, dohányt áruló nénit és friss péksüteményt második világháború korabeli kocsi-ból árusítva. Itt áll a Szeretet Misszionáriusai szerzetesrend alapítójának, Teréz anyának a szobra is, aki szerint: „A béke egy mosollyal kezdődik”. Ez a mondat igaz az albánokra, mert kedvesek, figyelmesek, és visszamosolyognak, ha rájuk mosolyog az ember.

Felmásztunk a domboldalon levő Rosafa várához, melynek felépítéséhez a magyar Kőműves Kelemen balladájával rokon legenda kötődik, albán módra fűszerezve: a három kőműves fivérnek be kellett falaznia a legkisebb fiú feleségét, Rosafát, hogy amit nappal felépítenek, éjjel ne omoljon le. Rosafa beleegyezett, de kívánsága az volt, hogy a jobb szeme, jobb melle, jobb lába és jobb keze szabadon maradjon, hogy eképpen látni, tartani, táplálni és ringatni tudja gyermekét. A várból csodás kilátás nyílik a még ka-

nyarultatos, zabolátlan Drini folyóra, szép példája ez annak, hogy Albániában a vizeket még nem próbálják gátak és csatornák közé szorítani. Egész Albániára jellemző, hogy az épülő házakon, éttermeken, családi házakon plüssállatok lógnak. Diákjaink megfejtették, hogy ezek régebben rongybábuk voltak, és babonából aggatták ki őket, hogy ameddig nincs ajtó és ablak a házban, éjszaka a rossz szellemek be ne költözzenek. A későbbiekben az emberek rájöttek arra, hogy egyszerűbb egy plüssállatot beszerezni, mint egy rongybábát elkészíteni, ezért ezeket meghagyták a kész házakon is, hogy nyáron, amikor nyitva maradnak az ajtók és ablakok a nagy meleg miatt, a rossz szellemek be ne jöjjenek.

Meglátogattuk a Buna folyó deltáját, a Viluni sötét lagunát is, ahol görög teknőst, mocsári teknőst, algaálcába öltözött tarisznyarakot is láttunk, de volt itt fügefű és tamariska, degradált tüskés-bozótos (firgána) és a tengerparton sok mandulafenyő. Sokáig nézegettük a bokor tetején pózoló vörösfejű gébicset (*Lanius senator*), hallottuk és láttuk Európa legszínesebb madarának raját, a méheket kedvelő gyurgyalagokat (*Merops apiaster*), és vörhenyes fecskék (*Cercopis daurica*) is repkedtek itt nagy egyedszámban. Esténként táncsal és vigassággal próbáltuk elzavarni a gyülekező felhőket.

Másnap reggel a jó idő reményében vágunk neki az Albán Alpoknak, a Theti maszszívumnak, és egy igencsak kalandos buszozás után, amikor a szembejövő teherautóknak több tíz métert kellett hátrálniuk, hogy a keskeny hegyi úton egymás mellett elérjünk, megérkeztünk Boga falujába. Itt található Európa legdélebbi gleccserei, ez a kontinens egyik legcsapadékosabb területe. És bár a statisztikák igaznak bizonyultak, és csapadékos volt az idő, a falu határában hosszú búcsús menetben vándoroltak a fenyő búcsújáró lepkék (*Thaumatopoea pityocampa*). A búcsújáró lepkék nappal és éjjel is vándorolnak, egy hosszú hernyóláncot alkotva, amely lassan és egyenletesen mozog. „Azt az utat, amelyet az első hernyó fel fog járni, járja a többi is, de e mellett egyöntetű vezetésről szó sem lehet, mert ha az első hernyót elveszük, akár melyik más lép a helyébe a menet élére” (Brehm 1989). A hernyók nem veszélytelenek, testüket thaumatopoein mérget tartalmazó szőrtüskék

Szellemirtó (fotó: Kelemen Kinga)

dorolnak, egy hosszú hernyóláncot alkotva, amely lassan és egyenletesen mozog. „Azt az utat, amelyet az első hernyó fel fog járni, járja a többi is, de e mellett egyöntetű vezetésről szó sem lehet, mert ha az első hernyót elveszük, akár melyik más lép a helyébe a menet élére” (Brehm 1989). A hernyók nem veszélytelenek, testüket thaumatopoein mérget tartalmazó szőrtüskék

Esőúzó tánc (fotó: Kállai András)

borítják, érintésük allergiás reakciót válthat ki.

Útban a tengerparti szálláshelyünk felé kis kitérőt tettünk a Karavasta lagúnában, Albánia legnagyobb vizes élőhelyén és madárparadicsomában, mely főleg vonulási időszakban népesül be repülő jóságokkal, de itt található Európa egyik legjelentősebb borzasgödény (*Pelecanus crispus*) populációja is.

Fenyő búcsújáró lepkék hernyói (fotó: Kelemen Kinga)

Dhermi és környéke

Átkínlódtuk magunkat a páncélfenyőkkel (*Pinus peuce*) tarkított Cikes hegy hajtűkanyaros serpentinjein, és megérkeztünk második albániai úticélunkhoz, Dhermibe, ahonnan a következő napokban csillagtúrákat szerveztünk a környéken található életterek felfedezésére. Szálláshelyünkről Corfu szigetére nyílt kilátás. Ez a sziget a biológusoknak egyet jelent Gerald Durrell személyével és a *Családom és egyéb állatfajtákkal*, hiszen a brit természettudós gyermekkorára négy

évet töltötte el e görögországi szigeten, itt szerette meg a természetet, és ez a hely ihlette könyveit. Kipihenve az út fáradalmait, másnap a közeli tuskés-bozótosban kúszunk-másztunk, és próbáltunk utat verni magunknak a szúrós liánok és bokrok között Kondraqban. Ezt a mediterrán térségre jellemző macchia növényzetet gyönyörű tölgyek tarkítják: magyaltölgy (*Quercus ilex*), olasz tölgy (*Quercus virgiliana*) és nagypikkelyű tölgy (*Quercus macrolepis*). A kövek alatt végre rátaláltunk a mindenki által látni kívánt öves szkolopendrára (*Scolopendra cingulata*) és skorpióra (*Mesobuthus gibbosus*) (6. kép), de rábukkantunk itt egy sárga vakkígyóra is (*Typhlops vermicularis*), melyet első látásra kinézete alapján gilisztakígyónak neveztünk el. Időnként egyesével, párban vagy többedmagunkkal bebújtunk az Albániában úton-útfélén megtalálható bunkerek egyikebe, Enver Hoxha emlékét idézve (7. kép). A sztálinista meggyőződésű politikus fél évszázad alatt gazdaságilag és infrastrukturálisan romba döntötte országát, és a nyugati katonai támadástól félve több mint 700.000 betonbunkert építtetett a lakosság védelmében, amelyek mindenhol éktelenkednek az albán tájban.

Hogy a kultúrát is magunkba szívjuk, és érezzük az albán városok hangulatát is, látogatást tettünk Gjirokastrában, Enver Hoxha szülővárosában, „az ezer kő városában”. A város a szépen megőrzött oszmán kori városok egy ritka példája, nevét a palakővel fedett boltíves kőházairól kapta. 2005 óta a világörökség része.

Voltunk Butrintban, ebben az Albánia déli részében található görög romvárosban is, mely az ország legnagyobb történelmi épületegyüttese. Az egyik legenda szerint Aeneas Kerkürába tartva megpihent itt, és a Trójából való megmeneküléséért haláláldozatot kívánt bemutatni az isteneknek, de a megsebesített bika kitört az emberek gyűrűjéből, és azon a helyen, ahol holtan rogyott össze, Aeneas megalapította Buthróton városát. Itt, a gyönyörű görög romok mellett láttunk egy görög mocsáriteknős családot, nyerges szitakötőt (*Hemiox ephipigger*), amely ázsiai faj, de rendszeresen elkóborol Európáig, olasz kontyvirágot, csodaszép magyaltölgyeket, a tájba egyáltalán nem illő tasmániai havasi eukaliptuszt, kétéltűeket és gyíkokat.

Skorpió (fotó: Dénes Anna)

Tölgyes bunkerrel és ciklámennel (fotó: Újvárosi Lujza)

Butrinti romok (fotó: Dénes Anna)

Nemcsak gyönyörű kőhidak tárultak szemünk elé, hanem a tudomány is megnyitotta kapuit, hiszen a csapat fő gyűjtője itt fogott be három, a tudományra nézve új lószúnyog fajt is.

Útban hazafelé az Osum folyó jobb partján fekvő festői Berát (régi magyar nevén Arnótfehérvár) városát látogattuk meg. A város az egymásra épült,

Berat (fotó: Kállai András)

fehérre meszelt, sokablakos házainak köszönhetően történelmi időket idéz, 1961-ben Enver Hoxha múzeumvárossá nyilvánította, 2008-ban pedig felkerült az UNESCO világörökségi listájára.

Ez lenne hát teregyakorlatunk valós és velős elbeszélése, de lássuk csak, milyen is volt a kirándulás egy kezdő terepező szemével nézve.

„Mint első éves egyetemista, eléggé félve ültem fel az autóbuszra az indulás napján még hat első éves társammal és számos tapasztalt teregyakorlatozó felsőbb évessel. Igazából nem is félelem volt az, hanem az ismeretlen által gerjesztett kíváncsiság egyrészt azért, hogy miből fog majd állni a terepezés, készen állok-e a feladatra, másrészt meg azért, hogy milyen lesz az idegen ország és kultúra, mennyire leszünk ott biztonságban, és még számos ködös és vészjósló kép arról, hogy mi is fog minket Albániában várni. Azonban mindezek előtt még várt ránk egy izgalmas szerbiai megálló, ahol gyönyörű táj fogadott bennünket, amelynek a hosszas utazás után mindenki lelkesen vágott neki az- zal, amivel neki kellett vágnia, és csak ámultam-bámultam, hogy mindenki öt perc lefor- gása alatt teljes harci díszbe vágta magát, itt egy háló, ott egy távcső, jegyzetfüzetek kéznél, éhes fényképezőgépek várják, hogy rögtön valami újat rögzítsenek. Mondanom

sem kell, kicsit úgy éreztem magam, mint aki rossz helyre tévedt, de szerencsémre rövid időn belül kiderült, hogy kedves és lelkes emberek közé keveredtem, ahol a hangsúly azon van, hogy mindenki a tudását, tapasztalatát megossza másokkal, és közösen ébredjünk rá arra, hogy milyen gazdag és csodás a minket körülvevő élővilág. Az ízelítő terep után, ugyancsak ízelítő jött, méghozzá az utunk során tapasztalt vendégszeretetből. Szerbiai szállásunk magyar házigazdája kedves szavakkal és meleg étellel várt minket, és egy nagyszerű estét tölthettünk el Székelykevéen. Másnap elindultunk tulajdonképpeni úticélunk elérésére, és az irányt egyenesen Albánia fele vettük. Festői tájakra csodálkozhattunk rá a buszból, na meg saját magunk kreativitására a téren, hogy alvás nélkül, ismerkedéssel, nevetéssel és játékkal is el lehet tölteni egy ilyen hosszú utat. Albánia először a sötét oldalát mutatta meg nekünk, ugyanis éjszaka érkeztünk meg a sátor-tábor helyünkre, de már rögtön a következő napon kiderült, hogy nagyon is jó helyen járunk. S ez az első benyomás egyre csak hatványozódott bennünk az egész terepgyakorlat alatt. Bármerre is jártunk, mindenhol termelt valami biológusszívet melengető madár, rovar, növény vagy hüllő. Terepezéseink többé-kevésbé mindig jól sikerültek, kivéve amikor az eső éppen nem engedte kutatói hajlamaink kiteljesedését, de az sem történt hiába, hiszen anélkül nem lehetett volna részünk abban az élményben, hogy megfigyeljünk egy vérbeli biológus viselkedésformát, miszerint „kit érdekel a kávé, ha van egy faj, amit be lehet gyűjteni”. Egyszóval, minden úgy történt, ahogy történnie kellett.

Bangó orchidea (fotó: Dénes Anna)

Aki a madarakat leste, számos ritkaságot kaphatott távcsővégre, mint például a borzas gödény (*Pelecanus crispus*) vagy a rózsás flamingó (*Phoenicopterus roseus*), a botanikusok is rátaláltak például a várva várt bangó orchideára, hála Kolcsár Levente-Péter kitartó és elszánt munkájának a tudományra új lószúnyog fajtákat gyűjtöttünk be, herpetológusaink olyan teknősökre, kígyókra, gyíkokra letek, melyek nálunk nem élnek, például a sárga vakkígyóra (*Typhlops vermicularis*), mely gilisztaszerrű megjelenésével szemléltette az élővilágunk morfológiai változatosságát, jómagam mindemellett számos gyönyörű szitakötővel ismerkedhettem meg.”

Igaz, hogy azokra a helyekre, melyek mindezen sok kincset rejtegették számunkra, elég nehéz volt eljutni a meglehetősen keskeny, hegyi albán utakon, így tehát amíg mi, diákok, logikai játékokon törtük a fejünket önfeledten a busz hátulso részében, addig sofőreink azon törték a fejüket, hogy mi lesz, ha valami újból

Csoportkép a tengerparton (fotó: Dénes Anna)

szembe jön velünk az úton, és alig férünk majd el. Ezúton is köszönjük kitartó türelmüket, na meg ügyességüket, hogy biztonságban elvittek és hazahoztak minket az ellentétek békés káoszvilágából. Mint kiderült, legjobban így jellemezhető Albánia, ez a csodás, habár kicsit feje tetején álló ország, ahol a körforgalom kellős közepébe be lehet sétálni, vagy akár a forgalommal szemben is, hiszen ez senkit nem zavar meg; ahol igaz, hogy csak keveset tudnak angolul az emberek, de van türelmük és érdeklődésük kivárni, hogy mit szeretne a tudatlan turista inni-enni-venni; ahol a mosolyt viszonozzák, az éneket megtapsolják; ahol a vérbosszú kegyetlensége a valóságban házakra aggatott plüssmacskákat mutat csupán, melyek a rossz szellemek távoltartása végett vannak odatéve; ahol az emberek figyelnek egymásra, nyugodtak és boldogok a maguk rendezetlen rendjében. Nagyon jó volt mindezt megtapasztalni, számos új barátra szert tenni, mindamellett, hogy rengeteg új információ, módszer és emlék birtokába kerültem.

Összefoglalva erről szól egy terepyakorlati kirándulás a biológia-ökológia szakon: járni, látni és megszeretni az élővilágot; összefonni tudományt és kultúrát; felfedezni olyan szegleteit a világunknak, ahol érdemes kutatni, és van lehetőség új dolgokat felfedezni. Albánia ebből a szempontból a lehetőségek országa. Kirándulásunk csak megerősített minket abban a sejtésünkben, hogy ide még vissza fogunk térni abban a reményben, hogy gazdagíthatjuk új információkkal akár az egész emberiséget. Ahogy Lujza fogalmazott: folytatjuk a szélmalomharcot a mediterrán biodiverzitás felfedezésére.”

Irodalom

Dienes Tibor (2005): *Albánia. Útikönyv*. Hibernia Kiadó, Budapest.

Alfred Brehm (1989): *Az állatok világa egy kötetben*. Légrády Nyomda és Könyvkiadó.